

CAMINS

Projecte educAtiu

PriorAt 2017-2018

Aquest poema és una
empremta del meu pas.

Askatasuna, 1969-1970

ÍNDIX

 PRESENTACIÓ DEL PROJECTE.....	4
 OBJECTIUS DIDÀCTICS.....	8
 PROPOSTES DE TREBALL	9
 MATERIAL DE SUPORT.....	17
 ANNEXOS	20
 CONTACTA'NS.....	27

PRESENTACIÓ DEL PROJECTE

“Camins” és un projecte concebut des del servei educatiu de la Fundació Joan Brossa que pretén posar en relació la poesia de Joan Brossa amb la comarca del Priorat. Joan Brossa (Barcelona, 1919-1998) fou un poeta polièdric caracteritzat per la constant experimentació i per la voluntat de diluir les fronteres entre les arts. El poeta interactuava amb l’entorn, hi jugava, tot activant una mirada crítica que qüestionava la veritat aparent de les coses.

L’evolució de la seva poesia el dugué a crear poemes urbans a partir dels anys vuitanta. Per a Brossa la poesia urbana no era ni escultura, ni intervenció plàstica, sinó poesia visual volumètrica que pretenia dir alguna cosa al vianant. Sense cap mena de dubte, aquestes obres el convertiren en un pioner a nivell internacional.

El poema que inaugurava aquesta nova manera de fer poesia fou “Poema visual transitable en tres temps”, situat al Velòdrom d’Horta des de 1984. Malgrat que l’empremta que va deixar Brossa en el territori es concentra fonamentalment a Barcelona, també trobem intervencions urbanes seves a l’àrea metropolitana de la capital catalana (L’Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Sabadell, Badalona i Mollet del Vallès), a Girona, a Olesa de Montserrat, a Corbera d’Ebre, a Palma de Mallorca, a Andorra i fins i tot a Frankfurt i a L’Havana.

A la vegada, la creació de poemes visuals en forma de cartell és una evidència més de la voluntat que tenia el poeta de fer arribar la poesia a tothom. En aquest sentit, no hem d’oblidar que Joan Brossa era català, que sempre va escriure en català i que entenia la poesia com una eina combativa de transformació social. És per això que el servei educatiu de la Fundació Joan Brossa vol treballar a tot el país per tal de convertir el poeta en un referent de la Catalunya contemporània.

Joan Brossa al “Poema visual transitable en tres temps”, 1984.

Fotògraf: Martí Gasull

LA TEMÀTICA

La multiplicitat de temàtiques que es poden trobar a la poesia de Joan Brossa així com la transversalitat amb què utilitzava els diferents gèneres artístics permeten que l’obra del poeta sigui treballada des de perspectives ben diverses.

El concepte de “camí” és molt recurrent a la poesia brossiana. Aquest plantejament posa de manifest la faceta més reflexiva i existencialista del poeta. Amb ell Brossa planteja la

vida com una mena de viatge, de recorregut que cal emprendre. La vida amb totes les seves etapes, amb totes les seves lletres, amb tots els seus enigmes, la vida com un camí sinuós que va endavant, amb passos fermes. I el rastre que en deixem és l'essència del camí, un camí que es crea en caminar.

Moltes vegades el “camí” brossià es relaciona directament amb l'acte de caminar, amb l'empremta que deixem en el territori quan hi passem, però també amb el viatge, amb la cartografia del territori i amb l'aprenentatge vital.

Camí, 1967-1982

A continuació, es plantegen quatre propostes de treball (una per a infantil, una per a primària, una per a secundària i una per a batxillerat) a partir del concepte brossià de “camí”. El plantejament de cadascuna d'elles és totalment obert per tal de no condicionar la dinàmica dels docents que vulguin participar en aquest projecte. En aquest sentit, Joan Brossa entenia la creació des d'una perspectiva lliure, oberta, sense restricció. És per això que en aquest projecte la poesia brossiana ha de ser la base per explorar el territori i generar camins poètics vivencials.

El present document també inclou diferents materials de suport que poden ajudar els docents a articular i a acabar de definir el projecte.

OBJECTIUS DIDÀCTICS

CONCEPTES

- ∨ Descobrir Joan Brossa i la seva obra poètica.
- ∨ Comprendre el procés creatiu del poeta.
- ∨ Concebre el territori des d'una perspectiva poètica.
- ∨ Establir connexions entre la poesia i el territori.
- ∨ Eixamplar el significat del concepte "poesia".

PROCEDIMENTS

- ∨ Relacionar la poesia de Joan Brossa amb el paisatge del Priorat.
- ∨ Mirar l'entorn des d'una perspectiva poètica.
- ∨ Transformar poèticament la realitat.
- ∨ Utilitzar el llenguatge verbal i visual per comunicar idees.
- ∨ Integrar llenguatges expressius i treballar d'una forma transversal.

APTITUDS, VALORS I NORMES

- ∨ Emprar la poesia com a eina de transformació humana i social.
- ∨ Mostrar interès pel món en què vivim.
- ∨ Treballar en equip de forma col·laborativa.
- ∨ Respectar la diversitat de punts de vista.
- ∨ Gaudir de les experiències artístiques i poètiques.

PROPOSTES DE TREBALL

1. CAMÍ A L'ESCOLA – Infantil

Aquesta proposta consisteix a relacionar l'experiència de la lectura amb l'acte de caminar i a vincular l'escola amb processos d'aprenentatge. Així doncs, si establim un paral·lelisme entre l'acte de caminar i el de llegir, l'inici del camí seria la portada d'un llibre, les pàgines en serien pròpiament el camí i la destinació en representaria la contraportada.

A partir de la idea de la lectura com a viatge, es concebrà un llibre-objecte en què cada alumne representarà el recorregut real que realitza des de casa (punt de partida o inici) a l'escola (punt d'arribada o destí) i després hi afegirà el o els recorreguts ficticis que podria i/o voldria realitzar.

El resultat serà la creació d'un llibre transitable amb diferents possibilitats de lectura en el qual un trajecte quotidià esdevindrà el fil conductor.

Els passos que caldrà seguir a l'hora de desenvolupar el projecte són:

- ∨ Portar diferents llibres que cridin l'atenció dels alumnes i observar-los: com són, com estan fets, què contenen, etc.
- ∨ Experimentar l'acte de fullejar un llibre de forma col·lectiva: com ho fem, com ens sentim, etc.
- ∨ Qüestionar l'acte de llegir de forma lineal i plantejar altres formes de transitar els llibres: com podríem llegir-los? Hi ha altres formes de fer-ho?
- ∨ Definir el recorregut personal que cada alumne fa des de casa fins a l'escola i resseguir-lo en un mapa. Marcar-hi els espais o elements més emblemàtics o significatius del recorregut per a ells.
- ∨ Relacionar el recorregut i els espais que transiten amb l'acte de llegir. Proporcionar narrativitat al recorregut.

- ∨ Traslladar el recorregut i els espais a un llibre en blanc.
- ∨ Plantejar altres possibles recorreguts (factibles o no) que puguin resultar més divertits o atractius.
- ∨ Traçar els recorreguts (el real i els alternatius) en el llibre de forma totalment lliure.
- ∨ Donar un títol a la creació.

***

Joan Brossa va crear diferents poemes visuals en què l'alfabet esdevé un tren que ens fa viatjar com si les lletres, la literatura en definitiva, ens traslladessin a altres mons. És per això que podem associar l'acte de llegir amb la realització d'un periple a l'inconegut.

Sobre l'acte de llegir també va escriure molt. Un dels trets més característics en aquest sentit és el fet de convertir el lector en un agent actiu, en un cocreador. Així doncs, el poeta mai no va interpretar els seus poemes sinó que interpel·la el lector a desvetllar-ne el significat.

Lectura, 1989

2. FLUXOS POÈTICS - Primària

Aquesta proposta consisteix a recollir i documentar els recorreguts que realitzen els alumnes en el seu dia a dia. La suma de trajectes permetrà explorar el territori tot generant mapes carregats de vivències personals.

A més, aquesta exploració dels espais comuns ajudarà a determinar els fluxos de moviment i els espais més significatius per als alumnes. També fomentarà noves maneres de mirar i d'interactuar amb el territori.

La proposta, doncs, partirà d'un treball individual que donarà lloc a un resultat col·lectiu.

Els passos que caldrà seguir a l'hora de desenvolupar el projecte són:

- ∨ Escollir, de forma conjunta, quin recorregut es vol treballar. Per exemple: de casa a l'escola, espais d'oci, espais significatius del poble, etc.
- ∨ Observar un mapa de la zona escollida per tal de fixar-se en la geografia, en els monuments, en els elements de referència, en les distàncies, en les dimensions, etc.
- ∨ Definir el recorregut personal de cada alumne tot destacant-ne els detalls més significatius de cada trajecte: espais emblemàtics, aspectes curiosos, informacions personals, paraules clau, etc.
- ∨ Representar cada recorregut de forma esquemàtica i visual en un paper.
- ∨ Realitzar els diferents recorreguts conjuntament amb la finalitat de compartir vivències personals i formes de mirar l'entorn.
- ∨ Cartografiar tots els trajectes realitzats i intervenir el territori a partir de les vivències personals dels alumnes.

***

Els mapes també apareixen a l'obra de Joan Brossa. Malgrat que mai no va ser un gran viatger, Brossa era capaç d'imaginar mons, de viatjar mentalment, d'explorar altres

indrets. La seva ment podia recórrer territoris, desplaçar-se espais enllà, visitar espais estel·lars, còsmics.

Placa de timbres, 1982

Taquilla, 1982

De tota manera, són els espais viscuts, els trepitjats, aquells que abunden en els seus poemes. L'acte de caminar ens fa aprendre, ens fa avançar, progressar, mirar l'entorn des d'altres perspectives, construir noves possibilitats, És per això que el poeta relaciona el fet de caminar amb l'acte d'oblidar, de no tornar enrere:

Epíleg

Per ser feliç, mortal, camina sempre
i oblida.

La clau a la boca, 1996

3. ESPAIS ESCRITS – Secundària

Aquesta proposta consisteix a crear rutes literàries al Priorat a partir de la poesia de Joan Brossa. Les rutes que en sorgeixin seran presentades en format digital i contindran vídeos, poemes i informació relacionada amb l'autor.

Per tal de desenvolupar el projecte es treballarà en grups de tres alumnes cadascun i cada grup s'encarregarà de preparar un espai escrit. El conjunt d'espais seleccionats donarà lloc a la totalitat de la ruta.

Els passos que caldrà seguir a l'hora de desenvolupar el projecte són:

- ∨ Crear els diferents grups de treball i definir, conjuntament, la temàtica de la ruta literària i l'àmbit territorial d'actuació.
- ∨ Escollir l'espai escrit de cada grup i buscar un poema de Joan Brossa que s'adeqüi a la temàtica proposada i a l'indret seleccionat.
- ∨ Interpretar el poema i relacionar-lo amb la creació i l'univers poètic de l'autor. Elaborar un document amb informació i material de suport.
- ∨ Gravar un vídeo en què els alumnes diguin el poema de Brossa seleccionat a l'espai escollit.
- ∨ Geolocalitzar els espais escrits tot configurant la ruta literària i penjar-hi els diferents vídeos a cada indret.
- ∨ Elaborar una guia sobre la ruta en format digital que reculli la informació dels diferents espais.

***

La poesia de Joan Brossa ens parla sobre la quotidianitat, sobre el nostre dia a dia. Els seus poemes són pròxims, molt actuals, ens fan pensar sobre el món en què vivim.

A més, és fàcil trobar poemes que ens parlin, de forma específica, sobre territoris concrets o espais simbòlics que tenen una significació especial per al poeta. Si es visita el [Mapa Literari Català](#) es podrà resseguir la petjada brossiana.

La Pobla de Cérvoles és un bon exemple a l'hora de generar una ruta literària a partir de poemes de Joan Brossa. Així doncs, a diferents indrets del poble es poden trobar faristols que contenen poemes brossians i a la Vinya dels Artistes hi ha reproduït un poema visual del poeta a gran escala,

4. POESIA SONORA – Batxillerat

Aquesta proposta consisteix a treballar la toponímia, els mots propis i els trets lingüístics de la zona per tal d'enriquir la riquesa lingüística dels alumnes i fomentar-ne l'estudi d'alguns noms.

Els resultats d'aquest treball de recerca donaran lloc a la generació de poemes sonors en què els alumnes treballaran la sonoritat de les paraules, la cacofonia, la repetició, la melodia, etc. tot explorant la poesia del so.

El projecte estarà dividit en dues parts clarament diferenciades. En primer lloc, els alumnes buscaran informació de forma individual. En segon lloc, es farà una posada en comú dels resultats i es treballarà conjuntament en la realització d'un poema sonor.

Els passos que caldrà seguir a l'hora de desenvolupar el projecte són:

- ∨ Recollir els mots més característics de la zona.
- ∨ Buscar topònims singulars en el territori i determinar-ne l'origen,
- ∨ Analitzar els noms dels carrers del poble.
- ∨ Posar en comú la recerca realitzada,
- ∨ Definir els mots i conceptes que es volen treballar,
- ∨ Jugar amb la sonoritat de les paraules escollides i establir-ne diferents relacions.
- ∨ Elaborar el poema.
- ∨ Establir la dicció i l'entonació de cada paraula.
- ∨ Gravar el poema.

***

A Joan Brossa li agradava experimentar amb el llenguatge. És per això que podem trobar poemes mancats de sintaxi tot conservant l'origen hipnagògic de l'escriptura del poeta.

L'encadenament de repeticions de mots precedits de petites variacions lingüístiques desencadena un efecte hipnòtic. El joc amb els contrastos afavoreix la poètica del so.

Alpina
Betum
Ferum
Cortina

Jou
Cuc
Pou
Duc

Retina
Besllum
Costum
Sordina

Fou
Suc
Sou
Truc

Això
Escaire
Però

Do
Fiu
Jo

Dansaire
Ressò
Enlaire

Riu
Tiro
Viu

Malviatge, 1954

Malviatge, 1954

Poema objecte, 1998

MATERIAL DE SUPORT

ORIENTACIONS DIDÀCTIQUES PER AL PROFESSORAT

<https://laberintsbrossians.com/?s=orientacions+did%C3%A0ctiques>

<http://www.publicacions.ub.edu/ficha.aspx?cod=05248e>

INTRODUCCIÓ AL POETA I A LA SEVA OBRA

Biografia sobre Joan Brossa

<https://laberintsbrossians.com/2015/03/03/breu-biografia-dun-poeta-poliedric/>

<http://www.fundaciojoanbrossa.cat/standard.php?idmenu=3>

Obra de Joan Brossa

<http://www.fundaciojoanbrossa.cat/obra.php?idmenu=3&menu2=7&submenu=1>

<http://lletra.uoc.edu/especial/brossa/>

<https://itunes.apple.com/es/app/brossa-cat/id1055306473?l=en&mt=8>

Reportatges i entrevistes a Joan Brossa

https://www.youtube.com/playlist?list=PL_1mv4TItZNRtIYb3PzWfXPJfTjX6ov_r

CONTINGUTS ESPECÍFICS

Camins brossians

<http://www.uoc.edu/jocs/brossa/articles/frances.html>

Obra pública de Joan Brossa

<http://www.uoc.edu/jocs/brossa/articles/valles.html>

Geolocalització de poemes brossians

<http://www.mapaliterari.cat/ca/>

Els llibres d'artista

http://www.pocio.cat/membres/GloriaBordons/arxiu/Bordons_BrossallibresartistaElsMarges.pdf

<https://www.youtube.com/watch?v=jLvrTwnmZOM>

L'experimentació amb el llenguatge

<https://vimeo.com/124388839>

<https://vimeo.com/123177550>

PROJECTES EDUCATIUS D'INTERÈS

Infantil

<https://laberintsbrossians.com/2014/07/14/la-magia-de-joan-brossa/>

<http://tallerestampa.com/pierrot-i-arlequi/>

https://issuu.com/teo2/docs/mirades_p5.pptx?e=4848824/7860438

Primària

<http://blocs.xtec.cat/any2009/?p=1025>

<https://vimeo.com/141021923>

<https://vimeo.com/141112032>

<https://soundcloud.com/escola-el-puig>

Secundària

<http://www.genial.ly/View/Index/577808e81aa008045020785b>

<https://www.youtube.com/watch?v=1UcHrsKrdDA>

Batxillerat

<https://laberintsbrossians.com/2015/04/08/brossalicia/>

https://issuu.com/eliavj/docs/poemes_visuals_definitius

<http://tmiquebrossa.blogspot.com.es/2013/02/dddddddd.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=Kc7DMtMUByI>

Transversals

<https://laberintsbrossians.com/2015/03/17/joan-brossa-a-lescola-pia-dolot/>

BIBLIOGRAFIA SOBRE JOAN BROSSA

<https://laberintsbrossians.com/?s=bibliografia>

<http://www.fundaciojoanbrossa.cat/standard.php?idmenu=3&menu2=8&submenu=8>

ANNEXOS

CAMINS BROSSIANS RECUILL DE POEMES

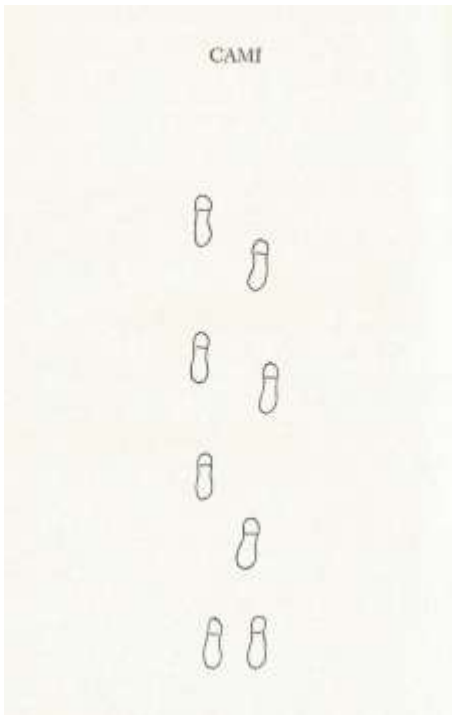
Aquest poema és una
empremta del meu pas.

Askatasuna, 1969-1970

Viatge, 1982

Camí

Cent per tant, 1967

Pont

Aquest és el camí
que serveix per passar
del poema anterior al
següent.

El cigne i l'oc, 1964

Sextina de les gotes i les passes

Vaig i vinc sota la pluja,
igualmente fugen matí, tarda i vespre;
tot és ocult en una sola vida,
però la ment madura en cada canvi.
Hi ha foc a la columna de les gotes
i el vent sobre el camí esborra les passes.

Tinc per cert que algunes passes
seran la imatge externa d'una pluja
on cau el naixement de tantes gotes
quan ve la nit després de cada vespre
i el pas a la foscor sembla un sol canvi
que veus dreçar-se autèntic en ta vida.

Caminar tota una vida
et porta a preguntar si quatre passes
et fan el pes. Però no hi ha altre canvi
i veus a trossos sota tanta pluja
els vespres de la vida en un sol vespre
i el sol que es repeteix en mils de gotes.

Som una d'aquestes gotes;
sovint malbaratem actes i vida.
Gira el rellotge i creus que ja algun vespre
hauràs trobat el gràfic d'unes passes,
i plegues el paraigua en plena pluja,
i mirar-te al mirall ja et sembla un canvi.

Poc ens podem moure, en canvi,
sense que un dia clar no caiguin gotes.
Tanquen camí els bergants que donen pluja
i creuen que els diners són mitja vida.
Si no veus horitzons allà on passes,
comprends per què la tarda es torna vespre.

Trist el sol, en fer-se vespre,
banya de plata el firmament a canvi.
La cendra ha de guardar les nostres passes,
perquè el món esdevé un teixit de gotes
on l'una a l'altra es reflecteix en vida,
tot i que els dies cridin temps de pluja.

De pluja en pluja ve que ja és vespre.
Tots en la vida, amics, tendim al canvi
d'un mar de gotes a un fangar de passes.

Furgó de cua, 1989-1993

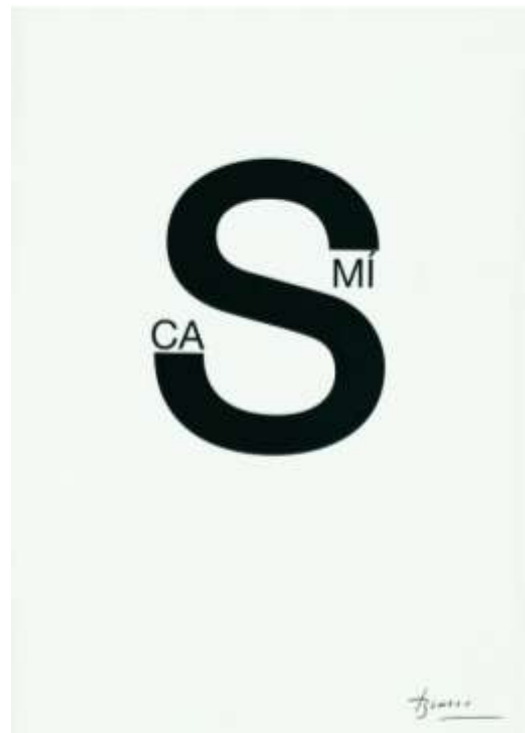

Camí, 1967-1982

Epíleg

Per ser feliç, mortal, camina sempre
i oblida.

La clau a la boca, 1996

Camí, 1975

Camí d'animals, 1990

Poema visual

Poema objecte, 1969

Poema

Entrada

A B C D E F G H I
J K L M N O P Q R
S T U V W X Y Z

Sortida.

Cent per tant, 1967

IX

Caminant, caminant, arribo fins a l'horitzó.
No poso en joc cap fet històric.
Només menjo arrels i herbes.
Poc dono la raó a qui es mou per contagi
o practica l'acció sense cap activitat.
La por fa collir flors en termes impossibles
on mai ningú no ha sabut fer un pont
ni s'han vist llums encesos enmig d'un sembrat.
Però els vells sempre ballen on l'herba no creix mai.
Fujo de pressa i guardo el que ha estat meu.
El dia ja no encén cap por ni cap desig.
Només algun dolor pot suggerir el diable.
Em plau d'imaginar l'univers
com una cadena circular en què
cap anella no és la primera ni l'última.
Camino i vaig de l'un costat a l'altre,
i no em sap greu de no arribar a terme:
a fer camí ja hi trobo complaença.
Els núvols xuclen el vent.
Poso el cap al cim d'una muntanya
i revesteixo de qualitats
la passa que sap servir-se de les arrels.
I, si tot comença per acabar,
tot acaba per començar de nou.

Suite tràmpol o el compte enrera, 1994

Camí de cartes, 1988

SEXTINA PER A UN POEMA VISUAL TRANSITABLE,
EN TRES PARTS, SITUAT EN UN ESPAI URBÀ,
A L'ENTORN DEL VELÒDROM D'HORTA

Als arquitectes Esteve Bonell i Quico Rius

La primera de les pedres,
alta de setze metres, és de pedra,
enmig de balancins, voltada d'arbres.
(Més endavant la podrem veure a trossos.)
Ve a ser com la primera part d'un llibre,
on els signes no són res més que signes.

Sobre un parterre hi ha els signes
de puntuació. Entre les lletres
corre un camí vermell (el curs del llibre)..
Per fi, entre desmais hi ha els blocs de pedra
de la mateixa lletra feta a trossos.
El caminal és vorejat per arbres.

Aquest "text" rodejat d'arbres
i junt amb el parterre ple de signes
apunta el pas dels dies fins als trossos
de la segona A. Entre les lletres,
hi trobeu plantes, arbres, herba i pedra,
i, tot plegat, ho imagineu un llibre.

Vol ser, com la vida, un llibre
que té comes i punts enmig dels arbres,
un naixement i un curs damunt la pedra
i un sol final, ben lluny de falsos signes,
perquè la vida aquí fuig de les lletres
si amb el teu seny ajuntes parts i trossos.

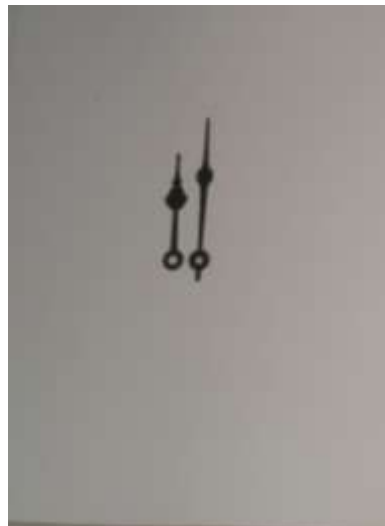
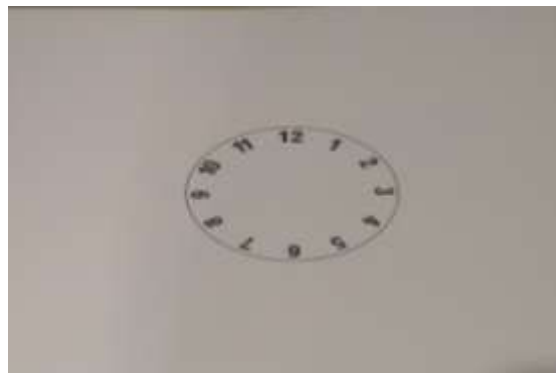
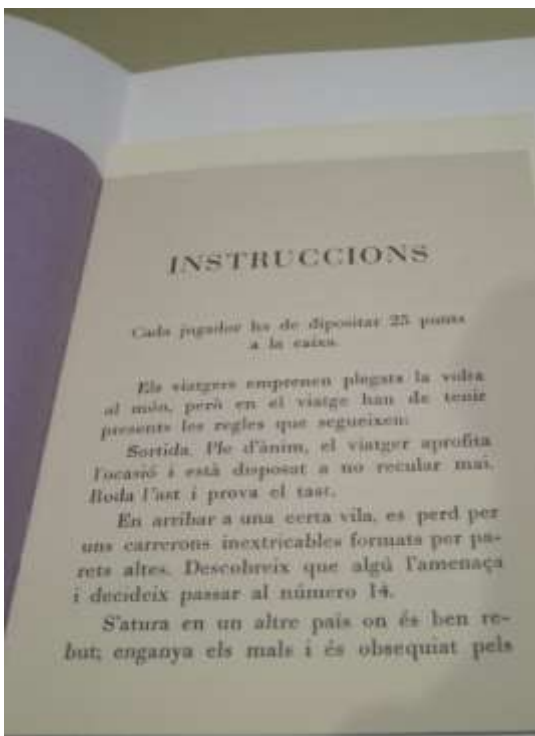
Moltes miques fan bons trossos.
Aquí el secret escapa de tot llibre
i en passejar pel mig de dues lletres
podeu mirar el camí o escoltar uns arbres.
Les coses i el paisatge són els signes
Per entonar el discurs de pedra a pedra.

L'última lletra de pedra
ens recorda el destí, caiguda a trossos:
l'assolament de la vida; i els signes
d'entonació o pausa – com al llibre-
són incidents del discurs. (També els arbres
poden enraonar més que les lletres...)

Amb dues lletres, i pegant en pedra,
en camí d'arbres veus desfer-se trossos
de mots d'un llibre nat sota mals signes.

Desembre de 1984

Quart llibre de sextines, 1981-1986

Joan Brossa i José Niebla, *El camí de l'oca*, 1981

Fundació
JOAN BROSSA

CONTACTA'NS

Servei Educatiu. Judith Barnés

Horari: Dilluns i dimarts, de 8 a 17h. / Dimecres i dijous, de 8 a 15h. / Divendres, de 8 a 14h.

Telf. 93 458 99 94

jbarnes@fundaciojoanbrossa.cat

www.fundaciojoanbrossa.cat

www.laberintsbrossians.com

Pl. dels Àngels, 8, 1r
08001, Barcelona

Amb la participació de:

**ADD
END**

Amb el suport de:

